

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XXI

Новембар — децембар 1973.

Број 6

ШТА ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКО МЕЂУНАРОДНОМ И УНУТРАШЊЕМ ПРАВУ?*

Фамозно питање да ли је и међународно право заиста право треба сматрати лажним питањем, тј. погрешно постављеним. У ствари, то је чисто термилошко питање, јер одговор на њ зависи од значења које дамо термину *право*. Овом термину се може дати шире значење — рецимо, право је скуп норми које су санкционисане друштвеним јавним мњењем, — па ће се у таквом случају и међународно право сматрати правом, а може му се дати и уже значење — рецимо, право је скуп норми санкционисаних државном принудом, — па ће у том случају само унутрашње право бити „заиста“ право. Уместо вођења узалудног и жаловог термилошког спора, за науку је далеко важније да утврди стварно постојеће разлике и истоветности између две ствари које се обе називају правом, а које нису истоветне. Јер, битно је познавати тачно обадве, а није битно да ли ће се обе сматрати „заиста“ правом, правом „у правом смислу те речи“.

Чињеница да се обе те појаве називају истим називом — правом — јасно показује да морају имати нечег заједничког између себе, и то, вероватно, нечег што није сасвим безначајно. Чињеница, пак, да се води тако дуготрајан спор да ли је и међународно право заиста право као што је то унутрашње право показује, обрнуто, да између њих има и великих разлика. Наравно, у самој расправи о том питању присталице тврде да је и међународно право заиста право више су наглашавали оно што је заједничко и једном и другом праву, док су присталице супротне тврде чинили обрнуто. И мада је заиста навођено врло много заједничког у тој расправи, ипак нам се чини да питање није рашчишћено до краја и да неке битне ствари нису довољно подвучене. Стога ћемо покушати да овде истакнемо оно што нам се чини најбитнијим за решавање питања.

I

Да би се одговорило на питање шта је заједничко међународном и унутрашњем праву, изгледа да се мора поћи од питања како право утиче

(*) Овај прилог је био намењен споменици у част седамдесетогодишњице живота проф. Милоша Радојковића.

на друштво, одн. какво је његово друштвено дејство. Обично се то дејство схвата као циљ, задатак или, још чешће, функција права. Није наше да овде о томе расправљамо. Задовољићемо се простим и јасним, несумњивим и општеприхваћеним ставовима од којих треба поћи у одговору на ово питање.

Наиме, макако уско или широко схватили право, скоро нико неће порећи да, макар се оно и не састојало искључиво из норми, ипак су норме један од битних његових елемената. А норма не значи — с овог гледишта које нас занима — ништа друго до средство да се утиче на људско понашање и, преко овога, на стање друштва. Сходно томе, право се и ствара да би остварило неко одређено друштвено стање. Наравно, они који стварају право могу погрешити па створити такво право које не може да оствари постављени циљ, задатак, дејство. Но, то за нас овде није битно. За нас је битно шта право, за разлику од других сличних друштвених творевина, одн. система норми, остварује као своје специфично дејство, у највећем броју случајева, просечно, па чак и противно људским намерама.

Разуме се, и на питање шта право постиже у друштву, какво је његово дејство, има много и врло различитих одговора, зависно од тога с ког се ширег становишта полази. Овде није место да се та становишта ни одговори који се добијају полазећи од њих опширније излажу. Додаћемо само да највећи део тих одговора не треба одбацити, особито не без благонаклоног разматрања разлога који се наводе у њихов прилог, јер и овде термилошки неспоразуми могу да скрију право стање ствари. Овде ћемо поћи од једног одређеног становишта и дати одговор који отуд произлази, јер нам се чини да је он најобухватнији и да погађа саму суштину ствари. При том ћемо најпре говорити о унутрашњем праву, под којим ћемо разумети норме с државном санкцијом.

Које је, дакле, дејство права у друштву? Шта се жели њиме постићи и шта се стварно постиже? Изгледа да је најспецифичније дејство права у друштву у томе да наметне интересе и вољу једног, владајућег дела друштва другом, потлаченом. По правилу, владајући и потлачени део друштва су одговарајуће друштвене класе (или, евентуално, њихови савези или, у одређеном смислу, и њихови делови). Основни такав интерес који се намеће је одржавање одговарајућег начина производње који је супротан интересима потлачених.

Кад ово дејство права у друштву, и поред низа других дејстава које оно има, ипак сматрамо специфичним, онда за то видимо два главна разлога. Први је у томе што ово дејство ниједним другим средством сем правом није могуће постићи у друштву које је раздирано непомирљивим, класним супротностима. Сва друга средства, почев од идеологије до разних друштвених организација, могу само да донекле допринесу овом резултату, али нису довољна да га у потпуности обезбеде. Други главни разлог је у томе што се иначе не би могло објаснити постојање државне принуде као санкције права.

Постојање државне принуде у праву одмах поставља и питање односа права према остварењу мира у друштву. Јасно је и на први поглед да право остварује и друштвени мир. Јер, ако се мир дефинише као

стање у коме људи не примењују један на другог физичку силу, у коме нема физичке борбе, онда је видљиво да право управо искључује ову борбу тиме што сва средства насиља усредсређује у рукама државе. Но, самим тим је видљиво да ни тај мир који се остварује правом није потпун, није мир у правом смислу речи, пошто држава сама, преко права, примењује своје насиље на оне који покушавају да га примене на друге. Другим речима, право остварује мир, али непотпун — онакав какав је и једино могућ у друштву у коме оно постоји и делује. Прави мир би био онај који би био последица непостојања сукоба интереса у друштву. Мир, пак, који остварује право није ништа друго до друга страна примене принуде.

Поред мира право остварује и друштвени ред, поредак. Не улазећи овде у расправљање о појму реда или поретка, назначимо само да под овим подразумевамо постојање одређених, друштвено утврђених односа у друштву који се редовно остварују на одређени начин, а састоје се од одговарајућих људских понашања која су тако усклађена да чине једну јединствену смисаону и функционалну целину. Овако схваћен, друштвени ред се остварује и другим средствима, а постоји и у друштвима у којима нема права. Управо, у друштвима без права ред је савршенији, јер је, као и мир, резултат непостојања друштвених сукоба интереса. Али у класном друштву реда не може бити без права — право је специфичан чинилац реда.

Заиста, ако се упореде друге друштвене творевине које донекле доприносе истом резултату — остварењу реда, — видеће се да или њихов главни циљ није успостављање реда или да оне нису у стању да га успоставе без права. Тако ни вери, ни моралу, ни пристојности, ни учтивости није главни задатак успостављање реда, који захтева тачно утврђена понашања одговарајућих субјеката у свим иоле значајним друштвеним односима, мада и ове творевине доприносе одржавању реда. У овом погледу је праву најсличнији обичај. Није зато ни чудо што је и право делимично настало из обичаја и што постоји тзв. обичајно право. Јер, као и право, и обичај тачно одређује понашање субјеката, понекад чак и прецизније него право. Али, ослоњен само на друштвену санкцију, обичај је немоћан да оствари потпун ред у класном друштву, нако му знатно доприноси.

Можемо, дакле, слободно рећи да је специфична садржина права, с овог гледишта, остварење реда у друштву, и то у много већој мери него остварење мира. Јер остварење мира, и то делимичног, само је последица битне функције права у друштву — наметања интереса владајућих, као што мир покушавају остварити (макар да у класном друштву у томе не успевају) и многе друге друштвене творевине (вера, морал итд.). Зато можемо с разлогом закључити да је остварење реда или друштвеног поретка друга битна специфичност права, после наметања интереса владајућих.

Ако сад упоредимо ова два битна дејства права — наметање интереса владајућих и остварење реда, поретка у друштву — и покушамо да одредимо њихову важност за друштво и њихов значај као основних црта

права, онда изгледа јасно да је важније остварење (класног) интереса владајућих. Право управо зато и постоји да тај интерес оствари. Одржавање друштвеног реда или поретка није ништа друго до средство за остварење тог основног дејства права, исто као што је то, са своје стране, бар донекле, и остварење друштвеног мира. Све три ствари су међу собом чврсто повезане, јер остварење (класног) интереса владајућих укључује у себе и остварење мира и остварење реда.

Треба ипак поменути да се (класни) интерес владајућих не остварује увек редом и миром. Напротив, има раздобља, дужих или краћих, у којима се он може остварити једино борбом и у разореном друштвеном реду. То су раздобља кад се услед друштвених сукоба руше мир и ред и кад се покушава успоставити нов мир и ред. У таквим немирима и нередима или владајући успевају да остваре свој интерес и задрже власт или то успевају дотадањи потлачени, поставши нови владајући.

II

Утврдили смо да унутрашње право има три главна друштвена дејства: остварење (класног) интереса владајућих, друштвени мир и ред, при чему мир и ред служе као средства за постизање првог задатка — остварење интереса владајућих. Ове констатације могу да послуже да се утврди оно битно што је заједничко и унутрашњем и међународном праву. Стога се сад може покушати утврдити како стоји с овим трима стварима у међународном праву.

Одмах треба рећи да у првом и главном друштвеном дејству права, у остварењу (класног) интереса владајућих, између унутрашњег и међународног права постоји суштаствена разлика, чија је последица и битна спољна разлика ова два права — постојање, одн. непостојање државне принуде као санкције за повреду права. Напротив, у остварењу мира и реда разлике постоје такође, али нису суштаствене, квалитативне, него, само квантитативне.

Ако се погледа како међународно право — а под овим разумемо само тзв. опште међународно право — остварује интерес владајућих, лако ће се утврдити да оно то чини на сасвим други начин него унутрашње право. Унутрашње право обезбеђује власт владајућих над потлаченим непосредно намећући интерес владајућих. Међународно право, пак, усклађује интересе владајућих остварујући извесну равнотежу међу њима, која, маколико била непостојана, ипак траје одређено време омогућујући саспостојање више различитих држава у оквиру међународне заједнице.

Наиме, да би државе могле да сапостоје једне поред других, оне морају уравнотежити и ускладити своје интересе, било мирним путем било ратом. У супротном, долази до ишчезавања постојећих или стварања нових држава између којих су интереси усклађени. Међународно право је значајан чинилац усклађивања тих интереса, иако, наравно, није ни издалека најважнији такав чинилац.

Да међународно право на сасвим други начин остварује (класни) интерес владајућих него унутрашње види се и по томе што га стварају,

токог дугог историјског развоја, различите владајуће класе, као што у појединим раздобљима међународних односа (какво је и ово данас) постоје истовремено различите владајуће класе које стварају и примењују једно јединствено опште међународно право. Ово право посредно учвршћује власт владајућих и доприноси остварењу њихових интереса тиме што регулише њихове међународне односе, али је битно његово дејство у овом погледу очигледно друкчије од дејства унутрашњег права.

Према томе је погрешно схватање оних који сматрају да су и међународно и унутрашње право по својој класној природи, улози и дејству истоветни позивајући се на то да је и оно „воља владајуће класе“, одн. владајућих класа, што је само други израз за изражавање мисли да право остварује интересе владајуће класе. Иако је тачно да је и међународно право, као и унутрашње, израз воље владајуће класе, ипак између њих постоје дубоке разлике, јер се иста воља у два разна права односи на две разне ствари. У унутрашњем праву она је управљена на одржавање власти над потлаченом класом, у међународном праву — на усклађивање интереса с другим владајућим класама. Из ове дубоке разлике између два права потиче и основна спољна разлика између њих — у унутрашњем праву владајућа класа примењује санкцију својим монополом физичке принуде, у међународном праву таквих санкција нема, јер нема ни таквог монопола, пошто није реч о наметању интереса владајућих потлаченима већ о усклађивању интереса у начелу једнаких правно (јер суверених), иако стварно неједнаких (по снази) држава. Али ова стварна неједнакост ипак не угрожава постојање слабих држава, јер су и оне чинилац међународне равнотеже интереса.

Што се тиче реда и мира као оних друштвених дејстава права која обезбеђују остварење одговарајућих интереса владајућих, јасно је да и међународно право обезбеђује ред и мир у односима између држава као што их унутрашње право обезбеђује унутар држава. То је, дакле, оно што је суштински заједничко унутрашњем и међународном праву. Међутим, треба снажно подвући да остварење реда и мира у међународном праву служи другој сврси него у унутрашњем праву, иако су и једна и друга сврха везане за остварење (класног) интереса владајућих.

Међутим, ако и међународно право као и унутрашње остварује ред и мир (макар и у другу сврху него унутрашње), оно их не остварује у истој мери. И ту се појављује количинска разлика између међународног и унутрашњег права. Унутрашње право по правилу ове остварује у много већој мери него међународно. Раздобља немира (особито ратова као најоштријег вида не-мира) и нереда у међународној заједници много су чешћа и дужа него у државама. Чак се за међународно право може заступати и мишљење да мир није за њега ништа важнији него рат, да је његов задатак исто толико да регулише рат колико и мир. То је с извесног гледишта и тачно — његов је задатак заиста и једно и друго. Али његов унутрашњи циљ, ма и неостварен, одувек је био да оствари владавину мира, да укине рат, чак да се овај прогласи за противправан, као што је то учињено с грађанским ратом у унутрашњем праву. С тог гледишта, дакле, не може се порећи да и међународно право остварује мир, иако у томе успева много мање од унутрашњег права.

Ипак, узимајући и ову напомену у обзир, треба закључити да је остварење реда у одговарајућем друштву (држави, одн. међународној заједници), оно што је пре свега битно заједничко и међународном и унутрашњем праву, а тек у другом реду је то остварење мира. Ово се може поткрепити још једним разлогом. Наиме, ни у унутрашњем ни у међународном праву није основни циљ (мада привремено то може постати!) успостављање мира по сваку цену. Напротив, циљ је успостављање мира који треба да обезбеди остварење одређеног друштвеног поретка. Мир се и руши зато што се жели рушити дати поредак и успоставити нови. Ред је, дакле, важнији од мира, који се сада са своје стране појављује као средство за остварење одговарајућег реда. Само изузетно се сматра да је бољи икакав мир, одн. икакав ред, него никакав, па се толерише успостављање мира, иако се одбацује поредак који он обезбеђује.

Као коначан закључак се може, дакле, утврдити следеће: и унутрашње и међународно право имају као најбитнији заједнички елемент остварење друштвеног реда. Тек после тога долази остварење друштвеног мира. Остварење (класног) интереса владајућих је такође заједнички елемент, али су сами конкретни интереси који се остварују у једном и другом праву суштински различити. Ако се жели, што је могуће, да се и унутрашње и међународно право сматрају двема подврстама исте врсте — права, онда се из овога може закључити да је битно друштвено дејство оба права (па, дакле, и права уопште) остварење друштвеног реда, што служи као средство остварења одговарајућег, у сваком од ова два праву различитог интереса владајућих, који је у унутрашњем праву непосредно, а у међународном само посредно класни интерес.

Право је, дакле, по својој суштинској структури средство остварења друштвеног реда, који је, опет, са своје стране, средство остварења одговарајућих, у два права различитих (класних) интереса владајућих.

др Рад. Д. Лукић

РЕЗЮМЕ

Что является общим в международном праве и в системах прав отдельных государств

Находя, что вопрос является ли международное право действительно правом, представляет собой чисто терминологический вопрос, автор в своей статье рассматривает, что является общим между международным правом и системой прав отдельных государств. В поисках общего, автор исходит из анализа общественного назначения права и устанавливает, что система прав отдельных государств имеет три главных общественных назначения: обеспечение интересов господствующего класса, общественного мира и порядка, при чем мир и порядок служат действительным средством для осуществления — первого задания — обеспечения интересов господствующей верхушки. Сравнивая это назначение с назначением международного права, автор приходит к выводу, что в первом и главном

общественном назначении права — в обеспечении интересов господствующего класса — имеется существенное различие между действующими в государстве правовыми нормами и международным правом. С другой стороны, в области обеспечения мира и порядка между этими двумя правами существуют также некоторые различия, но, по мнению автора, эти различия являются не качественными, а лишь количественными.

Исходя из этого, автор находит ошибочными все утверждения, что международное право и системы прав отдельных государств по своей классовой природе, роли и назначению являются тождественными. Не отрицая, что и международное право и действующие в государствах правовые нормы являются воплощением воли господствующего класса, автор указывает, что эта воля в указанных двух правах относится на разные вещи. В системе прав отдельных государств она направлена на поддержание господства над угнетенным классом, а в международном праве же на согласование интересов с другими господствующими классами. Из этого глубокого различия, по мнению автора, вытекает и основное внешнее различие между международным правом и действующими в государствах правовыми нормами, наличие или отсутствие монополизированного принуждения для применения санкций. В силу этого, по мнению автора, общим между международным правом и системой прав отдельных государств не может быть приведенное основное общественное назначение права, а два его других назначения — обеспечение порядка и мира в обществе и в международном содружестве.

SUMMARY

What is in common to international and internal law?

Considering the question whether international law is really law as a purely terminological one, author in this article analyses what is in common to international and internal law. In searching for common, author begins from the analysis of social function of law and he establishes that international law has three major social functions: realization of interests of rulers, social peace and order, where peace and order serve for the attainment of the first task — realization of interests of rulers. Comparing these functions with the function of international law, author concludes that in the first and essential social function of law, in realization of interests of dominators, is the actual basic difference between international and internal law. On the contrary, in realization of peace and order there are also some differences between these two laws, but these differences, according to the opinion of the author, are not qualitative but only quantitative.

Therefore, the author considers wrong all affirmations that international and internal law are identical according to their class nature, role and function. He does not negate that international law as well as internal, represent the will of the ruling class, but author indicates that such will is applied to different things in these two laws. In internal law it is directed towards maintenance of domination over a submitted class, and in international law towards reconciliation of interests with other ruling classes. From these profound differences origin, according to the opinion of the author, the essential formal difference between international and internal law, the existence or inexistence of monopoly of physical compulsion for the application of the sanctions. Therefore, this essential social function of law can not be common to international and internal law, but according to the opinion of the author only other two social functions- realization of order and peace in the society or international community.

RÉSUMÉ

Qu'est-ce qui est commun au droit international et au droit interne?

En considérant la question si le droit international est en réalité le droit comme une question purement terminologique, l'auteur examine dans son article qui est commun au droit international et au droit interne. Dans ses recherches qui ont pour but de découvrir ce qu'il y a de commun entre ces deux droits, l'auteur part de l'analyse de l'effet social du droit et il constate que le droit interne a trois effets sociaux principaux, à savoir: la réalisation des intérêts des gouvernants, la paix sociale et l'ordre, auquel cas la paix et l'ordre servent de moyen pour la réalisation du premier devoir — la réalisation des intérêts des gouvernants. En comparant ces effets avec l'effet du droit international, l'auteur conclut que dans le premier et le principal effet social du droit, dans la réalisation des intérêts des gouvernants, il y a entre le droit interne et le droit international une différence essentielle. Tout autrement, dans la réalisation de la paix et de l'ordre entre ces deux droits il y a de même certaines différences, mais ces différences, de l'avis de l'auteur, ne sont pas qualitatives mais quantitatives.

C'est pourquoi l'auteur considère que toutes les affirmations sont erronées selon lesquels le droit international et le droit interne sont de par leur nature de classe, leur rôle et leur effet identiques. Sans nier que le droit international aussi bien que le droit interne sont l'expression de la volonté de la classe gouvernante, l'auteur attire l'attention sur le fait que cette volonté se rapporte à deux choses différentes dans ces deux droits. Dans le droit interne elle est dirigée vers le maintien du pouvoir sur la classe opprimée, et dans le droit international, cependant, elle tend à la coordination des intérêt avec les autres classes gouvernantes. De cette profonde différence découle, selon l'auteur, la différence externe fondamentale entre le droit interne et le droit international, l'existence, c'est-à-dire l'inexistence du monopole de la coercition physique pour l'application des sanctions. C'est la raison pour laquelle l'auteur considère que cet effet social fondamental du droit ne peut être commun au droit international et au droit interne, mais ce sont les deux autres droits qui leur sont communs — la réalisation de l'ordre et de la paix dans la société, c'est-à-dire dans la communauté internationale.